

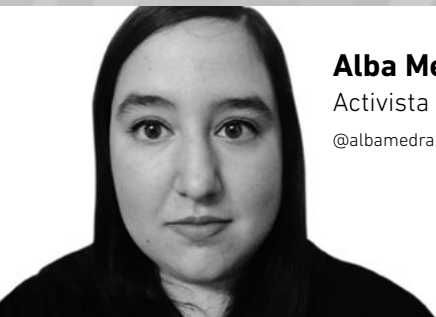

connexions

Feminismes i lluites LGBTI: vincles en la teoria, lligams en la pràctica

vista prèvia >

No tots els moviments són homogenis. La lluita LGBTI tampoc. El camí cap a la no discriminació, la igualtat i el dret de tota persona a viure tal com és, té un llarg recorregut a les seves esquenes. Un camí que ha fet conjuntament amb les diferents teories i moviments feministes, interrelacionant-se i bastint una resposta a la normativitat heteropatriarcal imperant a la nostra societat.

Alba Medrano

Activista feminista i LGBTI

@albamedrano13

En els últims anys, els discursos LGTBI i feministes s'han situat al centre de l'agenda política. El feminisme ha passat de ser una qüestió relegada a cercles d'activistes a ser un eix transversal a la societat, fet que ha generat una demanda social cap a les institucions per promoure mesures que garanteixin la igualtat, els drets sexuals i la no-discriminació per raó de gènere entre altres reivindicacions. Des de la política s'han impulsat diverses lleis i accions que, tot i estar lluny encara d'algunes demandes, han suposat una millora evident en els drets de les dones i de les persones LGTBI. Però com hem arribat a aquest punt? Quins són els engranatges que s'han estat movent i qui ho ha estat fent? Com s'han embrancat les lluites feministes i les lluites per l'alliberament LGTBI? A aquestes alçades, té sentit plantejar aquestes lluites com lluites separades o pel contrari és impensable que no s'articulin juntes?

És el moment de parar-nos a reflexionar i definir les diferents lluites feministes i LGTBI; aquest article pretén ser una fotografia d'aquestes lluites que permeti donar llum i respondre aquestes qüestions, fent una

reflexió sobre els vincles existents entre ambdós moviments, particularment a nivell teòric.

El(s) feminisme(s)

Al contrari del que sovint es considera, la lluita feminista i la lluita pels drets LGTBI no són dues lluites individuals i paral·leles, sinó que s'han anat interrelacionant al llarg del temps. Per entendre com s'han articulat aquests moviments intentarem fer un dibuix de les diferents onades feministes per a poder analitzar la qüestió de manera històrica. La primera onada feminista és aquella que busca la igualtat formal i legal entre homes i dones, i apareix a finals del segle XIX i principis del segle XX. Algunes de les reivindicacions d'aquesta onada van ser el dret al sufragi femení, la possibilitat del fet que les dones poguessin tenir els mateixos drets formals que els homes —com el dret a la propietat— i la igualtat jurídica, entre d'altres. Mary Wollstonecraft (1759-1797), una de les autores més influents pel feminisme de la primera onada, ho plasma d'aquesta manera a la seva obra de 1792 *Vindicació dels drets de*

la dona: «per tant, deixin-nos assolir la perfecció corporal permetent-nos fer el mateix exercici que als nens, no només durant la infància, sinó també durant la joventut, i podrem saber fins on s'estén la superioritat natural de l'home».¹

La segona onada feminista, que podem situar entre les dècades de 1960 i 1990, va més enllà de les reivindicacions de la primera onada i té com a objectiu anar a l'arrel del problema de la desigualtat entre homes i dones per tal d'erradicar-la. El feminisme ja no és un únic moviment, es diversifica i es desmarca de l'individualisme en el que es basava la primera onada. El que tenen en comú aquests feminismes és que consideren que la desigualtat no només ve donada per les lleis sinó que va molt més enllà i que se sustenta en un sistema social, cultural, històric i econòmic d'opressió de les dones: el patriarcat. Una de les principals teòriques d'aquesta onada és Kate Millett (1934-2017), que explica fins on arriba la influència de la opressió patriarcal: «la institució del patriarcat és una constant social tan

1 WOLLSTONECRAFT, *Vindicació dels drets de la dona*.

Els feminismes volen donar resposta a les reivindicacions de tots aquells subjectes que estan fora dels marges de l'hegemonia patriarcal i que d'alguna manera estan oprimits pel sistema

profundament arrelada que es manifesta en totes les formes polítiques, socials i econòmiques, ja es tracti de les castes i les classes o del feudalisme i la burocràcia, i també en les principals religions».²

En aquesta onada trobem dos corrents principals de pensament: el feminisme de la igualtat i el feminisme de la diferència. El primer corrent lluita per aconseguir que les dones ocupin el mateix lloc que els homes a la societat, considerant que, essent el gènere una construcció social, no hi ha diferències entre homes i dones i és per això que han de tenir el mateix estatus social, econòmic i cultural. El segon corrent, el feminisme de la diferència, defensa —com el seu nom indica— la diferència entre homes i dones, i vol acabar amb l'opressió de les dones posant en valor i reivindicant els «valors femenins». Per fer això proposa noves maneres de permetre a les dones desenvolupar-se com a dones fora de les estructures històricament masculines i patriarcal en què es basen les societats.

2 MILLETT, *Política sexual*.

Finalment, la tercera onada feminista, que comença a la dècada de 1990 i en què encara estem immerses, neix per donar resposta a les reivindicacions de tots aquells subjectes a qui els feminismes de la segona onada no emparaven. Aquesta onada reivindica la multiplicitat de subjectes davant la idea única de «dona» sobre la que fins aleshores s'havia treballat i reflexionat, assenyalant que les vivències i les necessitats són diferents en funció de la classe social, l'ètnia, la nacionalitat, l'orientació sexual entre d'altres. També és en aquesta onada que s'obre la porta a repensar qui és o qui són els subjectes del feminisme; fins aleshores només s'havia entès un subjecte del feminisme: la dona —com a subjecte homogeni i sense diferències entre si—, però amb la proliferació de noves teories, especialment la teoria *Queer*, s'obre un ventall de subjectes que va més enllà de la «dona» blanca heterosexual i occidental: parlem de dones, parlem de persones trans, parlem de lesbianes, de gais, de bisexuals, parlem des de la decolonialitat. En definitiva, aquests feminismes volen donar resposta a les reivindicacions de tots aquells subjectes que estan fora dels mar-

ges de l'hegemonia patriarcal i que d'alguna manera estan oprimits pel sistema.

I ara ens trobem en aquest punt, on els feminismes són múltiples i diversos, i on podem trobar aliances entre diferents subjectes amb una mateixa lluita: sobreviure en un món cisheteropatriarcal.

La norma cisheteropatriarcal i les que queden fora

De què parlem quan diem «la norma cisheteropatriarcal»? Fins fa pocs anys la paraula que utilitzàvem per definir el sistema estructural que subordinava les dones als homes era «patriarcat», definida per Gerda Lerner (1920-2013) com «la manifestació i institucionalització del domini masculí sobre les dones i nens i nenes de la família, i l'ampliació d'aquest domini sobre les dones en la societat en general».³ Així doncs, i partint de la idea de l'estructura familiar on l'home era el cap de família, es defineix el patriarcat com

3 FONTELA, *Diccionario de estudios de género y feminismos*.

El terme «patriarcat» ha servit per a desnaturalitzar rols de gènere, estereotips i dinàmiques, i així poder establir teories, polítiques i lluites per acabar amb les desigualtats

un sistema social que atorga el poder als homes, encarregats d'alguna manera de «tutelar» les dones, que estan subordinades a ells, fora i dins de les famílies.

El terme «patriarcat» ha estat una eina analítica fonamental per als estudis de gènere i per a l'articulació dels feminismes; ha servit per desnaturalitzar rols de gènere, estereotips i dinàmiques, i així poder establir teories, polítiques i lluites per acabar amb les desigualtats. De fet, segueix sent una eina analítica molt important, però molt sovint insuficient. Insuficient perquè, tal com hem vist al punt anterior, els feminismes ja no tracten únicament les demandes i problemàtiques associades a un subjecte «dona», sinó que hi ha una multiplicitat de subjectes que queden al marge i que pateixen l'opressió sistemàtica. Aquests subjectes són diversos en la seva ètnia, nacionalitat, religió... però aquest article se centra en analitzar uns subjectes concrets: aquells que anomenem LGTBI.

LGTBI —lesbianes, gais, trans, bisexuals i interssexuals— són unes sigles que han esdevingut en un terme que s'utilitza per designar de

forma global, precisament, aquelles persones que per motius d'orientació sexual o d'identitat de gènere, no encaixen en els paràmetres d'allò «acceptable» o «normal» que la norma patriarcal imposa.

El terme patriarcat, però, no és suficient per a articular les opressions i discriminacions que pateixen aquests subjectes. Tot i ser fonamental tenir-lo present com a norma social establerta, és necessari introduir altres eines d'anàlisi que tot i anar entrelaçades amb el patriarcat, operen sobre aquests subjectes. El que aquests subjectes tenen en comú és que s'escapen de la idea de l'home com a cap de família proveïdor i, per tant, que queden supeditats i subordinats a la seva figura.

És per aquestes raons que es va articular la categoria analítica cisheteropatriarcat. Probablement el prefix que resulta més problemàtic d'entendre en aquest terme és cis. Cis ve de cisgènere, que és el terme que s'utilitza per designar les persones que estan conformes amb el gènere assignat al néixer; és a dir, una persona que quan neix se li assigna el gènere «nena» o «nen» i que se

sent còmoda amb aquesta identitat i no la canvia. En cas que no existeixi aquesta conformitat de gènere, la persona és trans; trans és el terme paraigua per totes aquelles identitats que no estan còmodes amb el gènere assignat al néixer.

Quan es teoritza sobre la norma cisheteropatriarcal, parlem del conjunt d'estructures que donen el poder i la legitimitat a les persones que estan conformes amb la identitat que els van assignar al naixement, les persones heterosexuales i els homes. Per tant, podríem dir que el poder queda concentrat principalment en els homes blancs de classe alta, cisgènere i heterosexuales. Les persones que no s'adeqüen a les característiques d'aquest subjecte són aquelles que queden fora; les dones, les lesbianes, els gais, les persones trans... Aquestes habiten als marges i pateixen discriminacions i opressions de forma sistemàtica.

Desconstruint els subjectes: teoria queer

Durant la dècada de 1990 un nou corrent va guanyant terreny dins les

La teoria *queer* neix com una nova concepció del gènere i de les sexualitats que rebutja totes les categories fixes i inamovibles

teories identitàries, dins els feminismes i dins l'estudi de les diversitats afectives i sexuals. Aquesta teoria, la teoria *queer*, neix com una nova concepció del gènere i de les sexualitats que rebutja totes les categories fixes i inamovibles. Nega que el gènere i les sexualitats siguin categories inscrites a la naturalesa humana, sinó que, pel contrari, les descriu com a construccions culturals, de caràcter variable i diverses segons la societat i segons els individus. No sols això, sinó que el fet que siguin elements socialment construïts, fa que puguin deconstruir-se, i que per tant les identitats no siguin inevitablement fixes, sinó que poden fluctuar amb el pas del temps. És una de les principals teories que inclouen la idea de la multiplicitat de subjectes dins el feminisme i de la necessitat de noves categories de representació d'aquests subjectes.

Així, com ens explica Ángeles Sierra González, «Teresa de Lauretis parlarà d'una 'ruptura constitutiva del subjecte del feminisme', i de la producció d'una 'subjectivitat excèntrica', en la mesura en què s'entén que, en el nivell discursiu i teòric, la modernitat marca en el món

occidental la crisi i la decadència del sistema clàssic de representacions del subjecte, en el sentit polític, epistemològic i ètic de l'expressió. En altres paraules, en els orígens del pensament *queer* les convencions establertes sobre què és la subjectivitat i què implica són rebutjades radicalment per unes minories que reclamen representació en el sentit polític i discursiu».⁴

La paraula *queer*, que es tradueix com a «estrany», «rar», és una paraula que s'ha utilitzat per designar de forma despectiva i estigmatitzant les persones LGTBI als EUA. El fet que la teoria que defensa que els gèneres i les sexualitats no són fixes s'autoanomeni teoria *queer* és un exercici d'apropiació del llenguatge, per tal de buidar de contingut discriminatori, modificant el que era originàriament un insult en una categoria identitària pròpia. Judith Butler (1956), que és probablement l'autora més coneguda de la teoria *queer*, ho explica d'aquesta manera: «el terme *queer* va operar com una pràctica

4 SIERRA GONZALEZ, «Una aproximación a la teoría Queer: el debate sobre la libertad y la ciudadanía».

lingüística excloent el propòsit de la qual va ser avergonyir el subjecte que anomena, o millor dit, engendrar un subjecte estigmatitzat mitjançant aquesta interpel·lació humiliant. La paraula *queer* adquireix la seva força precisament de la invocació repetida que va acabar vinculant-la amb l'acusació, la patologització i l'insult».⁵

Una de les aportacions bàsiques de la teoria *queer* és el rebuig a la dicotomia en què es basen les concepcions dels gèneres i les sexualitats; és a dir, en la construcció de categories binàries excloents, tals com ara home/dona o heterosexual/homosexual. Butler fa una proposta filosòfica, bevent de les teories de poder de Michel Foucault (1926-1984), on situa allò que es considera «natural» com una qüestió prescriptiva i no descriptiva. El que vol dir amb això és que el que considerem com «natural» dicta el que es considera «no natural» i li atribueix una càrrega negativa, perversa. Butler considera que aquesta idea està socialment construïda, i qüestiona que realment

5 BUTLER, *Cuerpos que importan. Sobre los límites materiales y discursivos del sexo*.

la teoria queer és també un moviment polític que se situa en oposició a les polítiques normalitzadores i assimilacionistes del moviment LGBTI

existeixin categories «naturals», com serien home i dona per exemple, que considera categories culturals; a més, creu que les identitats formen un continu, que estan en constant moviment i no són estàtiques.

Un terme imprescindible per comprendre la teoria *queer* és la performativitat. Com que el gènere i la sexualitat són elements socialment construïts, Butler els considera accions sustentades a través de la repetició constant d'una sèrie d'actes performatius—tot allò que serien els rols, els estereotips— que degut precisament a aquesta repetició queden constituïts com a naturals.

És important saber que la teoria *queer* és també un moviment polític que se situa en oposició a les polítiques normalitzadores i assimilacionistes del moviment LGBTI. Crítica reivindicacions com el dret al matrimoni, per considerar-les homogeneïtzadores, pro-família tradicional i un obstacle per a la vertadera transformació. Una de les principals crítiques desenvolupades per la teoria *queer* en aquest sentit fa referència a que, en assimilar certs subjectes a allò considerat normal —per exemple,

a l'assoliment de certs drets de les persones homosexuals com el matrimoni entre persones de mateix sexe—, es perpetua la marginació i discriminació d'aquells subjectes que no poden o no volen ajustar-se a la norma social. És així com la norma absorbeix un model concret de persona LGBTI —discret, de classe alta, casat, monògam— que s'ajusta al model heteronormatiu de societat i deixa fora, un cop més, els subjectes que no compleixen aquestes característiques.

Transfeminismes: localitzant allò *queer*

La teoria *queer* arriba a l'Estat espanyol i a Catalunya a la primera dècada del segle XXI. No obstant això, el context en què emergeix aquí i el context dels EUA és molt diferent. Al contrari del que es podria pensar, després del franquisme, quan reneix el moviment feminista, no neix com un feminisme que lluita només per un subjecte «dona» heterosexual i amb unes característiques homogenies, sinó que el feminisme que sobresurt és múltiple i heterogeni; «[...] el feminisme reneix a mitjans

dels setanta, essent les lesbianes una part important activa pràcticament des dels seus inicis. També des de finals dels vuitanta reconeixem l'existència d'un moviment travesti organitzat».⁶

Al nostre context, sobretot en espais activistes, el feminisme està íntimament relacionat amb les lluites LGBTI i acostumen a entrellagar-se de manera sistemàtica i a tenir reivindicacions comunes, vehiculades principalment per allò que també són els postulats de la teoria *queer*; «la crítica *queer* s'ha assentat en el nostre context, i en la seva interacció amb el feminisme, el lesbianisme, el moviment marica i les lluites trans, ha afavorit la connexió de tota aquesta sèrie de formes organitzatives».⁷

Molt sovint l'activisme *queer* es coneix, a l'Estat espanyol, amb el terme «transfeminisme», un terme que pretén traduir, adaptada al context, la paraula en anglès per poder crear una producció discursiva i un activis-

6 SOLÀ, *Transfeminismos: Epistemes, fricciones y flujos*.

7 Íbidem 6.

Hi ha diferents feminismes que a vegades poden estar oposats entre si en algunes qüestions

me propi, localitzat i que no importi la terminologia d'altres contextos que aquí no tenen sentit —com dèiem, *queer* és una paraula que en un context angloparlant té força per la reapropiació del terme, una força que aquí no té. La primera vegada que s'utilitza el terme transfeminisme és al 2000, per part del Grup de Lesbianes Feministes de Barcelona, en una ponència anomenada *El vestit nou de l'emperadriu* que es va presentar a les Jornades Feministes Estatals a Còrdova: «S'han de crear ponts amb altres moviments i col·lectius: dones feministes no organitzades en el moviment feminista dominant, transsexuals, lesbianes no feministes, queers, gais... Cal començar a anomenar aquest discurs i pràctica pròpies dins del feminisme, potser amb el nom de transfeminisme».⁸

Al 2009, a les Jornades Feministes Estatals que van tenir lloc a Granada, el grup basc Medeak, juntament amb Guerrilla Travolaca i altres grups i individus, presenta el projecte transfeminista, que té molt a veure amb el que el Grup de Lesbianes Feministes

de Barcelona proposaven, amb un manifest: «ja no ens val només amb ser dones. El subjecte polític del feminisme se'ns ha quedat petit, és excloent per si mateix, deixa fora les bolleres, lxs trans, les putes, les del vel, les que guanyen poc i no van a la uni, les que criden, les sense papers, les marikes... Dinamitem el binomi gènere i sexe com a pràctica política. Continuem el camí que vam emprendre, "no es neix dona, s'arriba a ser-ne", continuem desemmascarant les estructures de poder, la divisió i la jerarquització. Si no aprenem que la diferència home dona és una producció cultural, igual com ho és l'estructura jeràrquica que ens oprimeix, reforçarem l'estructura que ens tiranitzà: les fronteres home/dona».⁹

És aquest moment el que considerem l'inici de l'activisme transfeminista conegut com a tal, amb la multiplicitat de subjectes que anomena, com un activisme i una lluita comuna que uneix diferents minories que es veuen oprimides per un mateix sistema.

Heterogeneïtat d'experiències, aliances estratègiques

Al llarg del temps el feminisme s'ha articulat de maneres variades, amb objectius diferents i amb un discurs que ha anat canviant. El subjecte, o els subjectes, del feminisme no han estat els mateixos i a l'actualitat no es pot llegir el feminisme com un discurs únic. Hi ha diferents feminismes que a vegades poden estar oposats entre ells en algunes qüestions. El que sí sembla clar pel transcurs de la història és que el feminisme amb un subjecte únic ha quedat enrere, i que avui dia no s'entén un feminisme que lluiti només per equiparar les dones —com a grup uniforme i homogeni— als homes —també com a grup uniforme.

De la mateixa manera tampoc podem entendre una lluita pels drets de les persones LGTBI allunyada del feminisme; hem pogut veure que, tot i que a vegades tenen poques coses en comú, l'aliança entre els subjectes oprimits és indispensable per combatre el sistema que els oprimeix a tots; el cisheteropatriarcat. La lluita LGTBI necessita els feminismes, necessita les eines analítiques que les

8 GRUP DE LESBIANES FEMINISTES, «El vestit nou de l'emperadriu».

9 «Manifiesto para la Insurrección Transfeminista».

La lluita LGBTI necessita els feminismes, necessita eines analítiques que les teòriques i activistes feministes han desenvolupat per entendre i intentar combatre el patriarcat

teòriques i activistes feministes han desenvolupat per entendre i intentar combatre el patriarcat.

L'aparició de la teoria *queer* també marca un punt d'inflexió; modifica completament com fins aleshores s'havia entès el subjecte de representació política del feminisme. El sistema sexe/gènere sobre el que s'havia treballat queda desmuntat i els feminismes s'han de reconvertir i reconfigurar constantment per donar cabuda a les noves teories i als nous conceptes que n'emergeixen. És així com s'inclouen nous discursos i noves pràctiques polítiques que pretenen la transformació social i l'eradicació del sistema cisheteropatriarcal, uns discursos i unes pràctiques dels quals els feminismes ni poden ni volen mantenir-se al marge.

És així com la lluita feminista i les lluites LGBTI esdevenen quasi una sola, lluites germanes que, mitjançant les aliances estratègiques aconsegueixen avenços polítics i discursius i que es retroalimenten l'una a l'altra per fer-se més fortes. Plantejar-les com lluites separades no faria altra cosa que afeblir-les, perquè el capital social, cultural, humà, teòric

i analític que tenen juntes és el que les dota de la potència i l'eficàcia que tenen; i és per aquest motiu que estan al centre de les agendes polítiques de manera constant i que s'han convertit en un eix transversal per a tota la societat. ■

■ Bibliografia

BUTLER, Judith. *Cuerpos que importan. Sobre los límites materiales y discursivos del sexo*, p. 313-340. Barcelona: Paidós, 2002.

DUQUE, Carlos. «Judith Butler y la teoría de la performatividad del género». A *Revista de Educación y Pensamiento*, p. 85-95, 2010.

DUQUE, Carlos. «Judith Butler: performatividad de género y política democrática radical». A *La manzana de la discordia*, núm 1, Vol 5, p. 27-34, 2010.

FONTENLA, Marta «Patriarcado». A GAMBA, Susana B. *Diccionario de estudios de género y feminismos*. Buenos Aires: Biblos., 2008.

GRAU, Arantxa. *Placeres políticos: el activismo transfeminista en el Estado español y la re-politización de la sexualidad como estrategia de disidencia*. A *Asparkia: Investigación feminista*, núm. 32, p. 45-64, 2018.

GRUP LESBIANES FEMINISTES. «El vestit nou de l'emperadriu». Ponència presentada a les Jornades Feministes Estatals que van tenir lloc a Còrdova al 2000.

«Manifiesto para la Insurrección TransFeminista», 2009.

MILLETT, Kate. *Política sexual*. Madrid: Ediciones Cátedra, 2017.

POSADA, Luisa. «Teoría queer en el contexto español. Reflexiones desde el feminismo». A *Daimon Revista Internacional de Filosofía*, núm. 63, p. 147-158, 2014.

SIERRA GONZÁLEZ, Ángela (2009). «Una Aproximación a la Teoría Queer: el debate sobre la libertad y la ciudadanía». A *Cuadernos del Ateneo*, núm. (26), p. 29-42, 2009.

SOLÁ, Míriam (editora). *Transfeminismos: Epistemes, fricciones y flujos*. Tafalla: Txalaparta, 2013.

WOLLSTONECRAFT, Mary. *Vindicació dels drets de la dona*. Barcelona: Laie, 2014.

SUAREZ, Beatriz (editora). *Feminismos lesbianos y queer: representación, visibilidad y políticas*. Madrid: Plaza y Valdés, 2014.